

SPOŠTOVANJE NAČEL ZAŠČITE NARODNIH MANJŠIN NA PODROČJU ŠOLSTVA KOT POGOJ ZA POLNOPRAVNO ČLANSTVO V EU**

Primer Madžarske, Poljske in Slovaške

Povzetek. *Evropska unija je pridruženim članicam postavi-
la določene politične in ekonomske pogoje za polnopravno
članstvo. Med t.i. politične kriterije je uvrstila tudi zaščito
manjšin kot dejavnik stopnje demokratičnosti pridružene
države in posredno tudi šolstvo kot osrednje sredstvo za
zaščito manjšin. Madžarska, Poljska in Slovaška so na svoji
poti k EU ubrale različne strategije reševanja vprašanja
šolstva manjšin. Madžarska in Poljska sta – sicer vsaka na
svoj način, ki ustreza njuni različni državni etnični sestavi
– krenili po poti zaželenih stopnje zaščite manjšin. Republika
Slovaška pa se je odpovedala sprejemljivi stopnji zaščite
manjšin v korist gradnje nacionalne države. Zaradi tega
Slovaška ne izpolnjuje političnih kriterijev za vstop v EU.*

Ključni pojmi: *Madžarska, Poljska, Slovaška, zaščita
manjšin, šolstvo*

Uvod

Polnopravno članstvo v Evropski uniji zahteva od pridruženih članic, ki so zaprosile za vključitev v EU, izpolnitev določenih ekonomskih in političnih kriterijev, ki so jih države članice postavile kot predpogoj za polnopraven vstop. Poleg stopnje konsolidacije demokracije in uveljavitve vladavine prava, sodita med politične kriterije tudi spoštovanje človekovih pravic in zaščita manjšin.

Poljska, Madžarska in Slovaška so se torej kot pridružene članice soočile z zahtevo po spoštovanju načel o zaščiti manjšin. Pri obravnavi teh držav pa je seveda treba upoštevati, da je Slovaška pripadnica drugega kroga držav, ki bi se rade vključile v EU in tako lahko na področju izpolnjevanja pogojev upravičeno pričakujemo, da je Slovaška storila manj kot Poljska in Madžarska. Zaradi tega je verjetno na Slovaškem tudi zaščita manjšin, in znotraj le te šolstvo kot osrednje sredstvo za dolgoročno ohranitev manjšine na nižjem nivoju kot na Madžarskem in Poljskem.

* Sara Brezigar, študentka 3. letnika Mednarodnih odnosov na FDV.

** Ta članek je nastal v okviru predmeta Primerjalni politični sistemi. Za pomoč se iskreno zahvaljujem doc. dr. Mitji Žagarju.

Cilj zaščite manjšin je namreč dolgoročno ohranjanje identitete in kulture manjšin ter s tem kulturne pluralnosti. Ta pa je izvedljiva le v primeru, da imajo pripadniki manjšine možnost, da v času ohranjajo svojo kulturo in da niso žrtve asimilacije. Najbolj primerno sredstvo za ohranjanje ne samo manjšinskega jezika, temveč tudi zgodovine, kulture in narodne identitete, je šolstvo. Ob institucijah kot so knjižnice, mediji, kulturna društva, religiozne institucije itd., nudi pogoje za ohranitev¹ manjšine in je torej bistvenega pomena za zaščito manjšin.

Oblikovanje in vsebina načel o zaščiti manjšin

128. člen Maastrichtske pogodbe (1992) izključuje možnost "harmonizacije zakonov in določil držav članic" na področju kulture. Zaradi tega se Evropska unija pri vzpostavljanju kriterijev za vstop novih članic ne more sklicevati na kakršnekoli standarde zaščite manjšin, saj je to vprašanje v različnih državah EU zelo različno urejeno. Skratka, EU nima standardov zaščite manjšin, ki bi se jih morale vstopajoče države držati. Zaščita manjšin je tako vključena v sklop političnih kriterijev za članstvo kot kazatelj ali dejavnik stopnje demokratičnosti pridružene članice.

Oceno o zaščiti manjšin v pridruženih članicah, ki so zaprosile za polnopravno članstvo, je pripravila Evropska komisija predvsem na podlagi dveh dokumentov, t.j. na osnovi Okvirne konvencije za zaščito narodnih manjšin Sveta Evrope (1995) in deloma na podlagi Priporočila 1201(1993) parlamentarne skupščine Sveta Evrope za priznanje kolektivnih pravic manjšin.² Pri tem pa je treba upoštevati, da Priporočilo 1201(1993) Sveta Evrope ni pravno zavezujoče.

¹ Zato, da se narodna manjšina na dolgi rok ohranja ali tudi razvija, mora razpolagati z določenimi sredstvi, ki omogočajo ohranjanje manjšinskega jezika, vrednot in kulture ter posredovanje le teh mlajšim generacijam.

² Pomemben korak pri pravnem zagotavljanju zaščite manjšin predstavlja Priporočilo 1201(1993) za dodatni protokol o pravicah manjšin k Evropski konvenciji o človekovih pravicah. Z Dunajsko deklaracijo pa so se države članice Evropskega sveta 9. oktobra 1993 odločile, da bodo pristale na določene politične in pravne obveznosti v zvezi z zaščito manjšin. Državni glavarji so sklenili, da je zaščita narodnih manjšin nujen predpogoj za stabilnost in mir v Evropi (Dunajska deklaracija, 1993, 11). 1. februarja 1995 je tako za države podpisnice stopila v veljavo Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin, ki jo je pripravila Komisija za preučevanje problema manjšin pri Mednarodnem inštitutu za preučevanje človekovih pravic. Okvirna konvencija je prvi multilateralni pravni instrument za zagotavljanje zaščite manjšin. Načela, ki so predstavljena v tem dokumentu, bodo države podpisnice uresničevale s primernimi državnimi politikami. Treba pa je omeniti, da se Okvirna konvencija osredotoča na individualne manjšinske pravice, t.j. zagotavljanje zaščite pripadnikov manjšin, ne pa zaščite manjšin kot takih, saj se ne ukvarja s kolektivnimi manjšinskimi pravicami (Yacoub 1998, 228). Obstaja sicer še tretji pomemben dokument, ki ga je na področju zaščite manjšin sprejel Svet Evrope, t.j. Evropska listina za regionalne in manjšinske jezike. Ker pa ta dokument globoko posega na področje urejanja kulture posameznih članic, je po 128. členu Maastrichtskega sporazuma nesprejemljiv in torej neuporaben pri ocenjevanju primernosti za polnopravno članstvo v EU.

Tri nivoji analize

Evropska komisija je v svojih mnenjih podala pregled izpolnjevanja načel zaščite manjšin na treh ravneh:

1. na sami ravni načel, ki zajema poleg statusa manjšin znotraj ustave tudi vse bilateralne in multilateralne mednarodne pogodbe, podpisane in ratificirane konvencije, sprejeta priporočila itd., ki okvirno obvezujejo državo do določenega ravnanja v zvezi z manjšinami;
2. na ravni sredstev za implementacijo, ki zajema predvsem zakonodajo posamezne države;
3. na ravni implementacije, t.j. na ravni uveljavljanja in spoštovanja obstoječih norm, ki so natančno opredeljene v zakonodaji.

Urejanje šolstva, kot enega izmed pomembnejših aspektov zaščite manjšin, je v glavnem predmet drugega nivoja analize. Za prvi nivo analize je namreč to področje preveč specifično. Države se torej na ustavnem nivoju v glavnem odločajo za široko zastavljeno zaščito etničnih in narodnih manjšin, podrobneje pa se z različnimi aspekti zaščite manjšin ukvarja zakonodaja.

Evropska komisija se je pri mnenju o zaščiti manjšin v pridruženih članicah sklicevala na Priporočilo 1201(1993) za dodatni protokol o pravicah manjšin k Evropski konvenciji o človekovih pravicah (1993) ter za Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin (1995). Predstavitev teh dveh temeljnih dokumentov je torej nujna za razumevanje položaja šolstva pri manjšinah na Poljskem, Slovaškem in Madžarskem. Pri tem moramo seveda upoštevati, da bi ta dva dokumenta, zaradi ohlapnosti svojih določil, bolj ustrezala analizi na ustavni ravni. Kot sem že poudarila, pa je analiza šolstva pri manjšinah na ravni načel nesmiselna. Aplikabilnost teh dveh dokumentov na zakonodajno raven je torej bistven predpogoj analize.

Oblikovanje in vsebina načel o zaščiti manjšin na področju šolstva

Priporočilo 1201(1993)³ parlamentarne skupščine Sveta Evrope za priznanje kolektivnih pravic za manjšine obravnava položaj šolstva manjšin v 8. členu, ki opredeljuje "naj ima vsak pripadnik manjšine pravico do učenja svojega materinega jezika in do izobrazbe v svojem materinem jeziku na primernem številu šol in državnih izobraževalnih centrov, ki bodo ustanovljeni v skladu z geografsko porazdelitvijo manjšine." (Priporočilo 1201 1993, prvi odstavek 8. člena) Poleg tega določa, da morajo imeti pripadniki manjšin "pravico do ustanavljanja in upravljanja svojih šol ter centrov za izobraževanje in usposabljanje v okviru državnega pravnega sistema" (Priporočilo 1201 1993, drugi odstavek 8. člena). Ker Priporočilo 1201 ni pravno zavezujoči dokument, se je Evropska komisija pri ocenjevanju demokratičnosti držav na podlagi zaščite manjšin v teh državah morala opirati predvsem na spoštovanje načel Okvirne konvencije.

³ v nadaljevanju Priporočilo

Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin (1995)⁴ ureja vprašanje šolstva v členih 12, 13 in 14 II. Poglavja. 14. člen je po svoji vsebini zelo podoben prvemu odstavku 8. člena Priporočila, le da je v nekaterih pogledih restriktivnejši do obveznosti državnih organov: države podpisnice se "bodo potrudile, da bodo omogočale" učenje materinega jezika, izobraževanje v materinem jeziku in vzpostavitev institucij za izobraževanje "v mejah možnosti in v okviru svojega izobraževalnega sistema" v primeru "zadostnega povpraševanja" (Okvirna konvencija 1995 drugi odstavek 14. člena). Poleg tega določa, da učenje manjšinskega jezika ne sme nikakor vplivati na učenje uradnega jezika ali učenje v uradnem jeziku (Okvirna konvencija 1995, tretji odstavek 14. člena).

13. člen Okvirne konvencije se od drugega odstavka 8. člena Priporočila razlikuje v tem, da upošteva okvir državnega izobraževalnega sistema⁵ in da odvezuje države od finančnih obveznosti do manjšinskih privatnih ustanov na področju šolstva. Enako široko zastavljen je tudi 12. člen, ki predvideva "ukrepanje na področju izobraževanja in raziskovanja za promocijo poznavanja kulture, zgodovine, jezika in religije narodnih manjšin in tudi večine," vendar le, "kjer je primerno" (Okvirna konvencija 1995, prvi odstavek 12. člena). Drugi odstavek tega člena je za razvoj šolstva silno pomemben, saj predvideva, da "bodo podpisnice med drugim priskrbele primerne priložnosti za usposabljanje učiteljev in dostop do učnih knjig ter olajševale stike med študenti in šolniki različnih skupnosti" (Okvirna konvencija 1995, drugi odstavek 12. člena). 12. člen nadalje predvideva "enake možnosti dostopa do izobrazbe na vseh nivojih za pripadnike narodnih manjšin" (Okvirna konvencija 1995, tretji odstavek 12. člena).

Okvirna konvencija (1995) je torej v primerjavi s Priporočilom 1201(1993) ohlapnejša in dopušča državam več manevrskega prostora⁶. Tako se lahko države, ki so podpisale in ratificirale Okvirno konvencijo, pri nezadostnem izpolnjevanju svojih obveznosti do pripadnikov manjšin, sklicujejo na "premajhno povpraševanje", t.j. na preskromno številčnost ali neznatni delež pripadnikov manjšin glede na celotno število prebivalstva na določenem območju. Vprašljivo je, nadalje, določanje meja možnosti, primernosti in ne nazadnje opredeljevanje truda države. Kaj pravzaprav pomeni, da se bo država "potrudila, da bo omogočala..."?

Vsi ti "dodatki", po katerih se Okvirna konvencija razlikuje od Priporočila 1201, omogočajo večjo fleksibilnost in predvsem avtonomijo države pri sprejemanju ukrepov za zaščito manjšin. Ni naključje, da so vse tri v analizo zajete države podpisale Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin (Recommendation 1285 1996), ki sta jo Madžarska in Slovaška tudi ratificirali.

Ne glede na to pa ostaja vprašanje spoštovanja načel odprto. Dejstvo je, da podpis in ratifikacija Okvirne konvencije še ne pomenita spoštovanja v dokumentu izraženih načel. Potrebna bo torej natančnejša analiza za določanje, v kolikšni meri

⁴ v nadaljevanju Okvirna konvencija

⁵ To pomeni, da bodo manjšine lahko postavile in upravljale svoje privatne ustanove v okviru, ki ga določa izobraževalni sistem v analizo privzete države.

⁶ Okvirna konvencija je bila večkrat tarča kritik zaradi milih in fleksibilnih določil, ki dajejo vladam veliko svobode.

Madžarska, Poljska in Slovaška izpolnjujejo ta določila. Za izpolnitev te naloge pa je nujno potrebna predstavitev položaja manjšinskega šolstva v teh državah.

Primer Madžarske

Republika Madžarska je verjetno ena izmed redkih držav, ki je vključila šolstvo manjšin že v samo ustavo. Drugi odstavek 68. člena madžarske ustave namreč zagotavlja manjšinam pravico do pouka v materinem jeziku (Frowein, Hofmann in Oeter 1993, 520). Priznana je tudi pravica do proste izbire pouka, ki zagotavlja, da se lahko starši prosto odločijo, katero šolo bo njihov otrok obiskoval (Frowein, Hofmann in Oeter 1993, 520).

Na Madžarskem je že Zakon o šolstvu (7. člen) iz leta 1985 določal, naj bodo poleg madžarščine tudi vsi manjšinski jeziki učni jeziki in naj bo učni jezik otrok pripadnikov manjšin njihov materin jezik ali pa naj se izobražujejo v dvojezičnih šolah (Frowein, Hofmann in Oeter 1993, 520).

Danes je šolstvo manjšin na Madžarskem urejeno na podlagi Zakona LXXVII o pravicah narodnih in etničnih manjšin iz leta 1993 ter na osnovi Zakona LXXIX o šolstvu, prav tako iz leta 1993. Ta dva Zakona natančno opredeljujeta sodelovanje države in manjšinskih organizacij na področju šolstva (The Slovak National Minority in Hungary 1998). Popravek iz leta 1996 k Zakonu LXXIX o šolstvu predstavlja namreč izpolnitev osnovnih pogojev za doseganje harmonizacije z Zakonom LXXVII o pravicah narodnih in etničnih manjšin. Omeniti moram še Popravek k Zakonu XXXVIII o javnem financiranju iz leta 1992, ki je pravno zajamčil finančno in ekonomsko avtonomijo manjšinskih lokalnih samouprav.

Zakon LXXVII o pravicah narodnih in etničnih manjšin⁷, ki ga je Skupščina sprejela 7. julija 1993, opredeljuje položaj manjšinskega šolstva v 2., 3. in 6. poglavju. V 2. poglavju opredeljuje 13. člen individualne manjšinske pravice. Določa namreč, da imajo pripadniki manjšin pravico do sodelovanja v izobraževanju in kulturnem razvoju v svojem materinem jeziku (13./c člen). Na ravni kolektivnih manjšinskih pravic pa v 3. poglavju določa 18. člen pravico manjšinskih skupnosti, da:

- a) spodbujajo uresničevanje pogojev za predšolsko vzgojo, osnovno, srednje in visoko izobraževanje v materinem jeziku (v materinem in v madžarskem jeziku);
- b) v okviru zakonov izoblikujejo lastno mrežo vzgojnih, izobraževalnih, kulturnih in znanstvenih institucij na državni ravni.

6. poglavje zgoraj omenjenega Zakona se osredotoča na kulturno in izobraževalno samoupravo. Prvi odstavek 43. člena določa, da država podpira poučevanje manjšinskega jezika – kjer obstaja povpraševanje – v izobraževalnih ustanovah, ki jih v skladu z določili drugega⁸ in četrtega⁹ odstavka ter členi od 44

⁷ v nadaljevanju Zakon

⁸ Drugi odstavek določa, da se otroci v skladu z odločitvijo svojih staršev ali skrbnikov lahko in bodo šolali v svojem materinem jeziku, dvojezično ali v madžarščini.

⁹ Četrty odstavek določa, da je na prošnjo staršev ali pravnih predstavnikov osmih učencev pripadnikov iste narodne manjšine potrebno obvezno uvesti manjšinski razred ali skupino.

do 49 ne upravljajo lokalne manjšinske samouprave. 3. odstavek 43. člena nadalje določa, da se bo izobraževanje pripadnikov manjšin odvijalo v njihovem materinem jeziku ali dvojezično v manjšinskih otroških vrtcih, šolah, v posameznih razredih ali skupinah v okviru šol – in sicer v skladu s vsakokratnimi zmožnostmi in zahtevami. 44. člen določa, da bo dodatne stroške izvajanja določil prejšnjega člena krila država ali lokalna samouprava. Izobraževalne ustanove bodo morale nuditi učencem možnost osvajanja znanja o njihovem narodu, zgodovino njihove manjšine in matične države, kot tudi možnost spoznavanja kulturnih običajev in vrednot (tretji odstavek 45. člena). V procesu prilaganja izobraževanja in visokega izobraževanja bodo izbira vsebin in struktura izobraževalne dejavnosti ter nadzor same dejavnosti v skladu s tistimi izobraževalnimi interesi, ki predstavljajo predpogoje izobraževalne in kulturne avtonomije manjšin (prvi odstavek 45. člena). Republika Madžarska se nadalje obvezuje, da bo usposobila manjšinske učitelje in vzgojitelje, da bodo lahko pripadniki manjšin deležni izobraževanja v materinem jeziku ali dvojezičnega izobraževanja (drugi odstavek 46. člena). V ta namen bo država podpirala tudi zaposlitev tujih¹⁰ gostujočih lektorjev (četrti odstavek 46. člena) in s pomočjo mednarodnih pogodb zagotovila usposabljanje pripadnikov manjšin v tujih ustanovah (tretji odstavek 46. člena). V skladu s tem se zavzema tudi za enakovredno priznavanje v tujini pridobljenih diplom (peti odstavek 46. člena). Manjšinske izobraževalne institucije morajo svojim učencem nuditi tudi pouk madžarskega jezika v takšnem obsegu in na takšnem nivoju, ki sta potrebna za osvojitev jezika (tretji odstavek 48. člena). Po 49. členu (prvi odstavek) imajo manjšinske organizacije pravico, da v skladu z obstoječo zakonodajo ustanovijo izobraževalne institucije. V 50. členu (prvi odstavek) pa se država obvezuje, da bo poskrbela za sestavo učnega gradiva ter za pripomočke, ki so potrebni za izobraževanje manjšine.

Na podlagi povedanega, je Madžarska nedvomno primerno uzakonila načela, ki so oblikovana v Okvirni konvenciji. Evropska komisija (Regular Report 1998c) pa je kljub temu opozorila na kratenje bodisi kolektivnih bodisi individualnih manjšinskih pravic na področju šolstva. Izpostavila je predvsem problem diskriminacije, segregacije in zlorabe Romov, kar pa je povezano tudi z neprimernim vedenjem policijskih uslužbencev. Evropska komisija (Regular Report 1998c) je postavila v ospredje naslednje: čeprav Zakon o šolstvu prepoveduje segregacijo, ne vsebuje določil za kaznovanje morebitnih kršiteljev.

V svoji oceni se je torej Evropska komisija osredotočila predvsem na problem pomanjkljive implementacije obstoječih norm pri Romih. Dejstvo pa je, da predstavljajo Romi v vseh državah posebno manjšino, pri kateri je izboljšanje obstoječega položaja, ki v vseh primerih ne dosega zaželenih ravni, zelo problematično zaradi specifičnega kulturno-zgodovinskega ozadja.

¹⁰ Tuj pomeni v tem primeru pripadajoč manjšinski kulturi, a državljan druge države, po vsej verjetnosti matične države.

Primer Poljske

Republika Poljska je pri sestavljanju nove ustave leta 1997 prvič v svoji zgodovini obravnavala zaščito manjšin na ustavnem nivoju. Ustava iz leta 1992 namreč še ni imela nobenega člena, ki bi vsaj omenjal obstoj manjšin. Do nove ustave 22. marca 1997 je bila torej Poljska tipičen primer države, ki "nima" manjšin. Treba pa je omeniti, da je Poljska¹¹ priznala nemško govorečo manjšino že leta 1989¹² (Yacoub 1998, 366). Poljski v prid gre tudi omeniti, da je delež manjšinskega prebivalstva v celotnem poljskem prebivalstvu zelo majhen¹³.

Nova poljska ustava štiti narodne manjšine s 35. členom, ki jamči manjšinam pravico do ohranjanja in razvoja lastnega jezika, lastne kulturne identitete in običajev ter pravico do lastnih kulturnih, verskih in izobraževalnih institucij. Šolstvo oziroma izobraževanje manjšin je urejeno na podlagi Zakona o šolstvu iz leta 1991 ter Odloka Ministrstva za šolstvo iz leta 1992 o organizaciji izobraževanja za ohranjanje narodnih, etničnih in jezikovnih identitet med otroci, ki pripadajo narodnim manjšinam.

Zakon 425 z dne 7. septembra 1991 o izobraževalnem sistemu¹⁴ se v 13. členu osredotoča na položaj šolstva pri etničnih in narodnih manjšinah. Po prvem odstavku tega člena morajo javne šole¹⁵ omogočati učencem, ki pripadajo posameznim manjšinam, "izobrazbo, ki krepi njihov občutek narodne, etnične jezikovne in verske identitete, posebno pa pouk v njihovem materinem jeziku in posredovanje zgodovine ter kulture" (Das Minderheitenrecht europäischer Staaten 1993, 284). Da lahko učenec, ki je pripadnik manjšine, izkoristi to možnost, morajo na nižjih stopnjah izobrazbe za to zaprositi njegovi skrbniki, kasneje pa lahko stori to sam. V takem primeru se v skladu z drugim odstavkom 13. člena omenjenega Zakona vzpostavi pouk manjšinskega jezika:

- v določenih razredih, oddelkih ali šolah;
- v razredih, oddelkih ali šolah - in sicer z dodanim poučevanjem jezika ter lastne zgodovine in kulture;
- v medšolskih zavodih za učenje¹⁶

Tretji odstavek istega člena nalaga ministru za šolstvo nalogo, da v obliki odloka določa pogoje in načine uresničitve omenjenih nalog, kakor tudi minimalno število učencev, ki je potrebno za takšne oblike izvajanja pouka. Zakon nadalje

¹¹ Nemškogovorečo manjšino je priznala prva ne-komunistična vlada.

¹² Pri tem moramo upoštevati, da je bilo priznanje nemške manjšine, ki je na Poljskem največja manjšina s prib. 400.000 pripadniki, nujen predpogoj za podpis Poljsko-nemškega sporazuma leta 1991.

¹³ Delež manjšinskega prebivalstva znaša na Poljskem prib. 1,3% celotnega prebivalstva (Commission Opinion, 1997b,13), česar ni mogoče niti primerjati z deležem manjšinskega prebivalstva na Slovaškem, ki znaša od 18% do 23% celotnega slovaškega prebivalstva (Commission Opinion 1997c:16).

¹⁴ Dziennik Ustaw z 1991 roku Nr95 poz. 425, 27 wrzesnia 1991: Ustawa o systemie Oswiaty.

¹⁵ Tě so v 7. členu Zakona opredeljene kot centri za izobraževanje z vsem dostopnim brezplačnim poukom v okvirnih programih predpisanih predmetov, kjer kvalificirani učitelji izobražujejo učence po določenih pravilih osnovnega učnega programa in v okviru ministrskih napotkov.

¹⁶ Tě, kar sem prevedla z medšolskimi zavodi za učenje, so t.i. zwischenschulischen Unterrichtsinstalten (Das Minderheitenrecht europäischer Staaten 1993, 284).

določa, da morajo javne šole v svojih didaktičnih in izobraževalnih dejavnostih podpirati regionalne in kulturne običaje (četrty odstavek 13. člena).

V skladu s tretjim odstavkom omenjenega Zakona je minister za šolstvo 24. marca 1992 izdal Odlok, ki natančneje ureja organizacijo šolskega sistema, tako da bo slednji omogočil "podporo občutka za narodno, etnično in jezikovno identiteto narodnih manjšin".¹⁷

Prvi člen tega Odloka zagotavlja pogoje, ki so potrebni, da se lahko razvija učenčev občutek posebne narodne, etnične in jezikovne identitete. Republika Poljska mora to omogočiti v okviru ali pa tudi izven okvira rednega pouka. Nadzor nad izvajanjem te posebne pravice do izobrazbe pri narodnih in etničnih manjšinah ima Skrbnik za šolstvo¹⁸, ki je odgovoren za izvajanje državne šolske politike na terenu¹⁹.

Tako kot že drugi odstavek 13. člena Zakona o šolstvu, poudarja tudi 2. člen Odloka prosto izbiro materinega jezika, na osnovi katere potem otrokov skrbnik ali pa učenec sam vloži prošnjo pri skrbniku šole, ki jo namerava obiskovati, najkasneje do aprila ali maja predhodnega šolskega leta. V prošnji morajo vlagatelji tudi natančno opredeliti, kakšne oblike pouka materinega jezika si želijo. Odlok nadalje natančneje opredeljuje možne oblike izvajanja pouka manjšinskega jezika: pouk se lahko odvija v vrtcih in šolah z manjšinskim jezikom kot učnim jezikom, v dvojezičnih vrtcih in šolah, v šolah z dodatnim poukom manjšinskega jezika ali v izvenšolskih skupinah. V šolah z manjšinskim jezikom kot učnim jezikom, se pouk odvija v celoti - z izjemo poljskega jezika, literature in zgodovine - v manjšinskem jeziku. V dvojezičnih šolah sta manjšinski in poljski jezik enako upoštevana. V šolah z dodatnim poukom manjšinskega jezika se pouk v celoti, razen ur, ki so namenjene učenju manjšinskega jezika, odvija v poljskem jeziku.

Minimalno število učencev z manjšinskim jezikom kot materinim jezikom za vzpostavitev oddelka z manjšinskim jezikom kot učnim jezikom je po 6. členu Odloka 7 učencev za osnovno šolo, 14 učencev pa za šolanje na višjih stopnjah. Če tega števila ni mogoče doseči, 7. člen Odloka določa vzpostavitev medoddelkovnih ali medrazrednih skupin. Za ustanovitev medoddelkovne skupine mora zaprositi 7 učencev iste starostne skupine, za ustanovitev medrazredne pa ne manj kot tri in ne več kot 14 učencev različnih starostnih skupin. V kolikor teh predpisanih števil ni mogoče doseči, se lahko pripadniki manjšin odločijo za učenja manjšinskega jezika v okviru dodatnega pouka.

Medtem ko se Odlok omejuje na razglasitev določil v zvezi z javnim šolstvom, obravnava Zakon o izobraževalnem sistemu tudi možnosti in pogoje ustanovitve t.i. privatnih šol (8. poglavje). 90. člen tega Zakona določa, da lahko privatne šole

¹⁷ Rozporządzenie ministra edukacji narodowej w sprawie organizacji kształcenia umożliwiającego podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych. Ta odlok je nadomestil obstoječi ministrski odlok iz leta 1988 o organizaciji pouka v materinem jeziku za otroke in mladino, ki niso poljske narodnosti, v osnovnih šolah in splošnih licejih.

¹⁸ V poljščini je to Kurator Oświaty. Ustrezni izraz za to je v slovenščini šolski skrbnik, vendar se po pristojnostih zelo približuje nekakšnemu šolskemu nadzorniku.

¹⁹ Od tu izhaja sestavljenka "Terrainorgan" der staatlichen Schulverwaltung (Das Minderheitenrecht europäischer Staaten 1993, 286).

prejmejo občinske ali državne prispevke za kritje izdatkov največ v višini 50% izdatkov, ki jih imajo javne šole, če za to pravočasno zaprosijo. Privatne šole lahko ob soglasju skrbnika izdajajo državno priznana spričevala in diplome (tretji odstavek 85. člena), če le izpolnjujejo predpogoje predpisanega učnega načrta in načela (državnega) izobraževanja (tretji odstavek 7. člena). To velja poudariti tudi zato, ker so v tem smislu obveznosti do manjšin, ki jih je prevzela Republika Poljska, večje, kot pa jih nalaga Okvirna konvencija (1995). Slednja namreč v 13. členu odvezuje državo podpisnico od finančnih obveznosti do manjšinskih privatnih izobraževalnih ustanov.

Zdi se torej, da Poljska popolnoma izpolnjuje določila Okvirne konvencije (1995). Ratifikacija le te naj bi torej ne predstavljala ovire kajti ustava (91. člen) določa, da ima izpolnjevanje določil ratificiranih pogodb, ki so neposredno primerna za uporabo v državni zakonodaji, prednost pred domačim zakonom, ki ni v skladu z določili omenjene pogodbe.

V svojem Mnenju iz leta 1997 je Evropska komisija opozorila, da si Poljska prizadeva, da bi v okviru javnih izobraževalnih ustanov razvila model poučevanja v manjšinskih jezikih. Kljub temu pa se je proces razvoja zaustavil zaradi pomanjkanja finančnih sredstev. Denarne težave pa so se še povečale, odkar so občine leta 1996 prevzele stroške financiranja šol na svojem območju (Commission Opinion 1997b, 13).

Poljsko-nemški sporazum in položaj šolstva v bilateralnih mednarodnih pogodbah

Poljsko-nemški sporazum (17. junij 1991) opredeljuje obveznosti poljske vlade do nemške manjšine, ki se nahaja znotraj meja poljske države.²⁰ Pomemben je torej za ureditev manjšinskega šolstva na Poljskem.

Po tem sporazumu imajo pripadniki narodnih manjšin pravico, da zgradijo in podpirajo svoje izobraževalne ustanove ter obiskujejo verski pouk v materinem jeziku (tretji odstavek 20. člena). Nadalje se državi podpisnici v 21. členu obvezujeta, da se bosta trudili, da bosta nudili ustrezne možnosti za pouk manjšinskega jezika v javnih izobraževalnih ustanovah. Nadalje bosta v izobraževalnih ustanovah pri poučevanju zgodovine in kulture upoštevali zgodovino in kulturo omenjenih skupin (manjšin) (prvi odstavek 20. člena).

Republika Madžarska je tudi podpisala številne bilateralne sporazume s svojimi sosedi, ki pa v različnem obsegu – odvisno pač od pripravljenosti sodelovanja sosednje države – pokrivajo področje zaščite manjšin. Ne glede na to, kako

²⁰ Ta sporazum je zelo pomemben, saj narekuje dramatično spremembo poljske politike do nemške manjšine. Yacoub (1998, 365) začinja predstavitev Poljske s "To je dežela, ki je zaradi divjih sosedov (Prusija, Rusija, Avstrija) spoznala kruto usodo in preživela velike tragedije..." Poljska politika do nemške manjšine je bila namreč zelo dolgo pogojena z izkušnjami iz preteklosti. Ni torej presenetljivo, da Poljska vse do leta 1989, ko je priznala obstoj nemške manjšine na svojem ozemlju in s tem radikalno spremenila svojo manjšinsko politiko, ni priznavala pravice, da bi se otroci pripadnikov nemške manjšine učili svojega materinega jezika (Yacoub 1998, 366).

specifične so pogodbe med sosedskimi državami, pa so žal še vedno presplošne, da bi bile uporabne za natančno analizo položaja šolstva manjšin na Madžarskem.

Podobne razmere se pojavljajo tudi v zvezi s Slovaško.

Primer Slovaške

V nasprotju s poljsko ustavo, ki le okvirno opredeljuje zaščito manjšin, in podobno kot madžarska, se slovaška ustava nekoliko podrobneje ukvarja s pravicami manjšin. Te so opredeljene v 33. in 34. členu 2. poglavja IV. dela ustave. 33. člen določa, da pripadniki manjšin ne smejo v nobenem primeru biti žrtve diskriminacije zaradi pripadnosti manjšini²¹ (Yacoub 1998, 370). Prvi odstavek 34. člena nadalje jamči manjšinam pravico do ustanovitve in upravljanja izobraževalnih in kulturnih institucij ter do izobraževanja v materinem jeziku (Yacoub 1998, 370).

Razmerje med državnim jezikom in šolstvom pri manjšinah obravnava Zakon o državnem jeziku Republike Slovaške²², ki je bil sprejet oktobra 1995 in je stopil v veljavo z začetkom leta 1996. Šolstvo manjšin obravnava tudi Zakon o sistemu osnovnih in srednjih šol iz leta 1984. Pomemben vpliv na status šolstva manjšin imata še popravek k Zakonu št. 542 o državnem upravljanju izobrazbenih in šolskih samouprav in načrt Ministrstva za šolstvo iz leta 1995.

Četrti odstavek Zakona o državnem jeziku Republike Slovaške se ukvarja posebej z uporabo državnega jezika v šolstvu. Ta določa, da je poučevanje v državnem jeziku obvezno na vseh osnovnih in srednjih šolah. Katerikoli jezik, različen od državnega, je lahko učni jezik in jezik preverjanja le v primerih, ki jih določa ustrezni Zakon²³ (1.). Vsi učitelji na ozemlju Republike Slovaške, razen tujih pedagogov in lektorjev, morajo obvladati in uporabljati slovaški jezik ustno in pisno (2.). Pedagoški dokumenti²⁴ naj bodo v državnem jeziku (3.). Učna gradiva in knjige naj bodo v državnem jeziku. Izjemo predstavljajo v tem primeru le knjige in učna gradiva za učenje v jeziku narodnih manjšin ter za poučevanje tujih jezikov (4.). Ministrstvo za šolstvo Republike Slovaške bo z odlokom določilo podrobnosti poučevanja v tujih jezikih in v jezikih narodnih manjšin (5.)

Zakon o državnem jeziku Republike Slovaške povzroča "povečanje omejitve uporabe madžarskega jezika v vsakodnevem življenju. Pomanjkanje možnosti

²¹ Da bo koncept jasnejši, naj navedem besedilo v originalu: "Nul ne peut être pénalisé en raison de son appartenance à une minorité nationale ou à un groupe ethnique" (Yacoub 1998, 370)

²² Ta Zakon po mnenju strokovnjaka za Mednarodno pravo Prof. F. de Varennesa "11 krat krši 27. člen Mednarodne konvencije o državljanskih in političnih pravicah ter deluje v nasprotju z vzdušjem, namenom mnogih mednarodnih in regionalnih sporazumov. Med drugimi... (krši) 7. in 10. člen Okvirne konvencije za zaščito manjšin..." (The Situation of Human Rights in the Slovak Republic in 1996-1997 1997, 16)

²³ To je Zakon št. 29/1984 o šolstvu, Odstavek 3-A in Odstavek 3A-A

²⁴ Pedagoški dokumenti so npr. spričevala, redovalnice, itd.

pridobitve visoke izobrazbe v madžarskem jeziku²⁵ na Slovaškem zmanjšuje vrednost madžarskega jezika, kulture in identitete za mlajši rod.

Zakon o šolstvu št. 29 iz leta 1984 določa v 3. členu in odstavku, da "državljeni pripadniki narodnih manjšin imajo pravico, da se izobražujejo v svojem jeziku do mere, ki je primerna za interese njihovega narodnega razvoja" (*The Situation of Human Rights in the Slovak Republic in 1996-1997* 1997, 17).

Od leta 1995 si je Ministrstvo za šolstvo prizadevalo, da bi v madžarske šole vpeljalo t.i. alternativno izobraževanje (*The Situation of Human Rights in the Slovak Republic in 1996-1997* 1997, 17). Z uresničitvijo koncepta alternativnega izobraževanja je slovaška vlada uresničevala politiko, ki so jo osnovali že komunisti leta 1978 (*Hungarians in the Second Slovak Republic* 1995, 4). Gre dejansko za vključevanje poučevanja v slovaškem jeziku v šole z manjšinskim učnim jezikom. Dejansko je ta ukrep spremenil šole z npr. madžarskim učnim jezikom v dvojezične šole, kjer se učenci učijo tudi madžarščine. Bistvo te poteze je, da na alternativnih šolah poučujejo tiste predmete, ki so osrednjega pomena za ohranjanje kulturne identitete manjšin kot sta zgodovina ali zemljepis, vzgojitelji, ki nimajo istega kulturnega ozadja kot njihovi učenci²⁶ (*The Situation of Human Rights in the Slovak Republic in 1996-1997* 1997, 17). "Zaradi tega so ti ukrepi metoda prisilne asimilacije" (*The Situation of Human Rights in the Slovak Republic in 1996-1997* 1997, 17).

6. aprila 1995 je slovaška vladna koalicija sprejela Popravek k Zakonu št. 542 o državnem upravljanju izobrazbenih in šolskih samouprav, ki je bil sprejet leta 1993. V prvotni verziji je Zakon omogočal učiteljem, staršem in lokalnim samoupravam, da so se izrekle o določanju direktorjev izobraževalnih ustanov. Zdaj je v skladu z amandmajem to izključno pravica Ministrstva za šolstvo. Slednje je zamenjalo vse okrajne šolske inšpektorje s "politično zanesljivimi" posamezniki, med katerimi ni niti enega Madžara (Uj Szo: Summary of Developments affecting the Hungarians of Slovakia 31.maj 1995). Do tega je inter alia prišlo zaradi upiranja madžarskih ravnateljev, ki niso hoteli vpeljati dvojezičnega (alternativnega) načina poučevanja²⁷ (*Hungarians in the Second Slovak Republic* 1995, 4).

Alternativni sistem šol in otroških vrtcev²⁸, po mnenju strokovnjakov, "krši osnovne človekove pravice" na podlagi Konvencije o pravicah otrok, prvi in drugi

²⁵ Približno 65000 mladih Madžarov med 18. in 25. letom starosti nima možnosti, da bi se izobraževalo v materinem jeziku. Število državljanov slovaške narodnosti, ki imajo visoko izobrazbo, dosega 5,8%, pri Madžarih pa le 2,6%, poleg tega ne obstaja niti eno madžarsko semenišče, kjer bi se lahko izobraževali madžarski duhovniki. Zaradi tega v prihodnosti ne bo mogoče opravljati verskih obredov in izvajati verskega pouka v madžarščini. (*The Situation of Human Rights in the Slovak Republic in 1996-1997* 1997, 12)

²⁶ To pomeni, da madžarske otroke učijo predmete, ki so pomembni za ohranjanje njihove kulturne identitete, vzgojitelji slovaške narodnosti.

²⁷ Za implementacijo alternativnega šolskega sistema so do marca 1997 zamenjali 20 madžarskih ravnateljev in šolskih inšpektorjev. (*The Situation of Human Rights in the Slovak Republic in 1996-1997* 1997, 12)

²⁸ Leta 1995 so uvedli alternativni pouk v 29 otroških vrtcev. Leta 1997 26 % madžarskih otrok ni imelo možnosti, da bi se učilo materinega jezika ali da bi spoznavalo madžarsko kulturo in zgodovino. Leta 1996 je bilo 130 madžarskih vasi brez kakršnihkoli madžarskih šol. (*The Situation of Human Rights in the Slovak Republic in 1996-1997* 1997, 11-12)

odstavek 1. člena ter tretji odstavek 4. člena." (The Situation of Human Rights in the Slovak Republic in 1996-1997 1997, 17).

V letu 1995 je Ministrstvo za šolstvo predstavilo izobraževalno-pedagoški načrt za etnično raznolika območja. Glavno vodilo tega načrta je bilo delovanje v skladu z načelom pozitivne diskriminacije. Plan je predvideval vzpostavitev slovaških jezikovnih institucij (kjer jih ni bilo in tudi "v primeru manjšega števila prijavljenih otrok"). Vpeljal je tudi posebno metodo financiranja, ki je povzročila večjo atraktivnost slovaških otroških vrtcev. Predvideval je nadalje znaten finančni dodatek za tiste učitelje slovaškega porekla, ki so se odločili za poučevanje v šolah z manjšinskim jezikom kot učnim jezikom. Podobno je tudi določal višji dohodek za učitelje šol s slovaškim učnim jezikom na območjih, kjer je delež pripadnikov manjšin presegal 40% prebivalstva (Uj Szo: Summary of Developments affecting the Hungarians of Slovakia 31. maj 1995).

Med poletjem 1998 je na parlamentarnih volitvah prišlo do političnega preobrata. Nova vlada je v predstavitvi svojega delovanja napovedala radikalno spremembo urejanja manjšinske problematike v prid manjšinam. Ne glede na to pa se pravno položaj etničnih in narodnih manjšin na Slovaškem (še) ni spremenil.

Sklep

Republika Slovaška, v nasprotju s preostalima obravnavanimi državama, po mnenju Evropske komisije ne izpolnjuje Kopenhagenskih političnih kriterijev za vstop v Evropsko Unijo. V Mnenju iz leta 1997 je Evropska komisija izpostavila, da je "stanje, z ozirom na stabilnost ustanov in njihovo integracijo v politično življenje, nezadovoljivo." (Commission Opinion 1997c, 18). Leto dni kasneje je Evropska komisija spet potrdila svoje stališče, saj je v mnenju (Regular Report 1998a) izrazila prepričanje, da Republika Slovaška "ni napredovala pri sprejemanju jezikovne zakonodaje" in da "ni prišlo do znatnih sprememb na področju zaščite manjšin". Čeprav je ustavno sodišče razglasilo protiustavnost 3. člena 5. poglavja Zakona o državnem jeziku²⁹, ki določa, da mora biti javna pravna administracija v slovaškem jeziku, Slovaška ni sprejela nobenega zakonskega določila, ki bi urejal to vprašanje. Ravno nasprotno, Slovaška je z udejanjanjem določil zgoraj omenjenega zakona in zaradi pomanjkanja zakonskih določil v zvezi z uporabo manjšinskih jezikov zaostrela razmerje med državo in narodnimi manjšinami na njenem ozemlju. Evropska komisija zagovarja stališče, da Republika Slovaška še ni oblikovala celovitega načrta zaščite narodnih in etničnih manjšin na svojem ozemlju (Commission Opinion 1997c, 17).

²⁹ V skladu s tem členom so junija 1997 zamenjali tradicionalno dvojezične diplome z diplomami v izključno slovaškem jeziku. V zvezi s to odločitvijo so bili mnogi učitelji pod hudim pritiskom, dva ravnatelja pa sta bila marca 1998 odstavljena. Ministrstvo za šolstvo pa je januarja 1998 odredilo, da se bodo dvojezična potrdila lahko izdajala na podlagi predhodne prošnje. Kljub temu pa je Ministrstvo še vedno vztrajalo, da takšna dvojezična potrdila ne bodo pravno veljavna in da bodo morali vlagalci prošnje zanje posebej plačati (Commission Opinion 1998c).

Na podlagi predstavljene analize in mnenj Evropske komisije bi lahko trdili, da je Slovaška med tremi obravnavanimi državami edina, ki ne spoštuje načel zaščite narodnih manjšin na področju šolstva. S tega vidika torej ne izpolnjuje političnih kriterijev za polnopravno članstvo v EU.

Pri tem gre seveda upoštevati, da so zahteve na področju manjšinskega šolstva, ki so oblikovane v Okvirni konvenciji (1995), zelo široko zastavljene. Ta dokument je namreč tipičen produkt mednarodne medvladne organizacije, kjer so države glavni krogitelji usode manjšin. Slovaška torej ne izpolnjuje niti zahtev dokumenta, ki konstantno ovija pravice narodnih manjšin, in zlasti obveznosti držav do teh manjšin, v raztegljivo tančico "meja sposobnosti" konkretne države in "zadostnega povpraševanja" pripadnikov manjšin. Dejstvo pa je, da se država, katere petino prebivalstva predstavljajo manjšine (Commission Opinion 1997c, 16), ne more skrivati za zaveso "nezadostnega povpraševanja". Politiko "neznatnosti manjšin" je zaradi zgodovinskih strahov izvajala Poljska, kjer tvorijo beloruska³⁰, nemška³¹, kašubska³², litvanska³³, romska³⁴, slovaška³⁵, ukrajinska³⁶, ruska³⁷ manjšina ter Judje³⁸ le 1,3% celotnega poljskega prebivalstva.

Podobno se z zgodovinskimi (državotvornimi) težavami sooča Slovaška, kjer doberšen del prebivalstva ne govori slovaškega (uradnega) jezika. Zdi se, da je slovaška politična elita po osamosvojitvi poskusila slediti vzorcu nacionalne države, ki pa je v tem primeru povsem neustrezen. Restriktivna manjšinska politika je torej v primeru Slovaške izraz potrebe/zahteve po oblikovanju močnega jedra nacionalne države. Vprašanje pa je, ali bo Evropska unija razumela in prisluhnila potrebam mlajše in etnično raznolike Slovaške.

Za polnopravno članstvo v EU bo Slovaška najverjetneje morala radikalno spremeniti odnos do reševanja manjšinske problematike. Razviti bo morala svoj model, ki bo ustrezal specifičnim okoliščinam položaja manjšin na Slovaškem. Trdimo lahko, da sta bili bodisi Poljska bodisi Madžarska pri tem zelo uspešni, saj sta obe državi izbrali taki strategiji reševanja vprašanja šolstva manjšin, ki popolnoma ustrezata njuni etnični sestavi.

³⁰ Po različnih ocenah šteje ta manjšina od 97.500 do 300.000 pripadnikov (*Lesser-used Languages applying for EU Membership* (Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovenia) 1998, 58).

³¹ Po različnih ocenah šteje ta manjšina od 400.000 do 800.000 pripadnikov (*Lesser-used Languages applying for EU Membership* (Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovenia) 1998, 62).

³² Po različnih ocenah šteje ta manjšina od 330.000 do 550.000 pripadnikov (*Lesser-used Languages applying for EU Membership* (Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovenia) 1998, 66).

³³ Po različnih ocenah šteje ta manjšina od 20.000 do 30.000 pripadnikov (*Lesser-used Languages applying for EU Membership* (Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovenia) 1998, 69).

³⁴ Po različnih ocenah šteje ta manjšina od 20.000 do 25.000 pripadnikov (*Lesser-used Languages applying for EU Membership* (Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovenia) 1998, 72).

³⁵ Po različnih ocenah šteje ta manjšina od 10.000 do 25.000 pripadnikov (*Lesser-used Languages applying for EU Membership* (Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovenia) 1998, 74).

³⁶ Po različnih ocenah šteje ta manjšina od 150.000 do 300.000 pripadnikov (*Lesser-used Languages applying for EU Membership* (Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovenia) 1998, 78).

³⁷ Ta manjšina šteje prib. 2500 pripadnikov (*Lesser-used Languages applying for EU Membership* (Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovenia) 1998, 82).

³⁸ Po različnih ocenah šteje ta manjšina od 6.000 do 15.000 pripadnikov (*Lesser-used Languages applying for EU Membership* (Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovenia) 1998, 84).

Poljska je pripadnikom manjšin ponudila presenetljivo veliko možnosti in oblik poučevanja manjšinskih jezikov. S tem je rešila problem zaščite maloštevilnih narodnih manjšin. Na Madžarskem pa predstavljajo manjšine znaten del prebivalstva in takšen parcialen pristop ne bi izpolnjeval želja pripadnikov manjšin. Zaradi tega je Madžarska uvedla sistem, ki sloni predvsem na dvojezičnem poučevanju in na poučevanju v manjšinskem jeziku. Poljska pa je, kljub temu da dopušča in udejanja takšne oblike pouka, pripravila cel spekter alternativnih oblik poučevanja, ki so primerne za narodno homogene države, kjer je pravica do šolstva v manjšinskem jeziku bolj izraz posameznikove volje, da bi ohranjal lastno identiteto, kot pa nekega celovitega projekta za ohranjanje določene narodne skupnosti. V tem se pa verjetno kaže tudi šibkost tega pristopa, ki ne omogoča dolgoročnega planiranja razvoja manjšine, saj venomer postavlja v ospredje vprašanje o obstoju dovolj velikega števila pripadnikov manjšin za izvajanje določenih programov.

Kljub razlikam, ki nedvomno obstajajo med tema pristopoma do manjšinske problematike, se bodisi Poljska bodisi Madžarska lahko postavljata z okvirno, pravno urejeno, za Evropsko unijo sprejemljivo manjšinsko politiko na področju šolstva, čeprav je ponekod implementacija le te pomanjkljiva zaradi omejenih finančnih sredstev. Nasprotno pa Republika Slovaška nima za EU sprejemljivega pravnega okvira, ki bi urejal vprašanje šolstva manjšin in doslej ni kazala namena, da bi se poskušala približati načelom, ki so oblikovana v Okvirni konvenciji (1995).

LITERATURA

- Benoit-Rohmer, Florence. 1996. *The Minority Question in Europe: Texts and Commentary*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Bill on the State Language of the Slovak Republic and on Amending the Consumer Protection Law. 24. October 1995. Bratislava: The Slovak National Council.
- Commission Opinion on Hungary's Application for Membership of the European Union. 1997a. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Commission Opinion on Poland's Application for Membership of the European Union. 1997b. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Commission Opinion on Slovakia's Application for Membership of the European Union. 1997c. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- De Varennes, Fernand: *Assessment of the Slovak Law on the State Language*. 7.7.1995. Perth (Australia): Murdoch University.
- Dziennik Ustaw z 1991 roku Nr95 poz. 425, 27 wrzesnia 1991: Ustawa o systemie Oswiaty. V: Biuletyn Biura do Spraw narodowych przy Ministerstwie Kultury i Sztuki, Mniejszosci narodowe w Polsce w 1993 roku. 1994. Warszawa: Biuro do Spraw Mniejszosci narodowych w skladzie.
- Dziennik ustaw z 1992 roku Nr34 poz. 150: Rozporzadzenie ministra edukacji narodowej z dnia 24 marca 1992 r. w sprawie organizacji ksztalcenia umozliwiajacego podtrzymywani poczucia tozsamosci narodowej, etnicznej i jezikowej uczniow nalezacych do mniejszosci narodowych. V: Biuletyn Biura do Spraw narodowych przy Ministerstwie Kultury i Sztuki, Mniejszosci narodowe w Polsce w 1993 roku. 1994. Warszawa: Biuro do Spraw Mniejszosci narodowych w skladzie.

- Frowein, Jochen Abr., Reiner Hofmann in Stefan Oeter. 1993. *Das Minderheitenrecht europäischer Staaten*, Teil1. Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris, Tokyo, Hong Kong, Barcelona, Budapest: Springer-Verlag.
- G. Gerin (ur) International Institute for Human Rights Studies: *Framework Convention for the Protection of National Minorities and Explanatory Report* (1995). Trieste: Proxima Scientific Press.
- Hungarians in the Second Slovak Republic (1993-1995-?). 28. junij 1995. Bratislava: Pozsony.
- Komlossy, J. V. (na podlagi Schwimmer, W., Rapporteur Federal Union of European Nationalities). 1997. *The Situation of Human Rights in the Slovak Republic in 1996-1997*. CH-Sonceboz - Duebendorf.
- Maastricht Treaty. 1992. V: Europa/record (<http://europa.eu.int/eu/record/mt/title2.html>).
- Proposed Fundamental Principles of the Slovak Law on the State Language. 31. maj 1995. V: *Summary of Developments Affecting The Hungarians in Slovakia*. Budapest: Uj Szo.
- Recommendation 1201(1993) on an Additional Protocol on the Rights of Minorities to the European Convention on Human Rights. 1993. V: Council of Europe (<http://www.htmh.hu/dokumentumok/rec1201.htm>).
- Recommendation1285 (1996)1 on the Rights of National Minorities. 1996. V: Rights of National Minorities (<http://stars.coe.fr/ta/ta96/erec1285.htm>).
- Regular Report from the Commission on Progress towards Accession: Slovakia. 1998a. V: European Commission, Enlarging the EU, Human Rights and Protection of Minorities (<http://www.europa.eu.int/comm/dg1a/enlarge/report1198en/poland/b12.htm>).
- Regular Report from the Commission on Progress towards Accession: Poland. 1998b. V: European Commission, Enlarging the EU, Human Rights and Protection of Minorities (<http://www.europa.eu.int/comm/dg1a/enlarge/report1198en/slovakia/b12.htm>).
- Regular Report from the Commission on Progress towards Accession: Hungary. 1998c. V: European Commission, Enlarging the EU, Human Rights and Protection of Minorities (<http://www.europa.eu.int/comm/dg1a/enlarge/report1198en/hungary/b12.htm>).
- Rights of Slovaks living in Hungary, with special regard on the use of Minority Language. 1998. V: *The situation of the Slovak National Minority in Hungary* (<http://www.meh.hu/nekh/Angol/slovak-situation1.html>).
- Summary of developments affecting the Hungarians of Slovakia. 30. maj 1995. Budimpešta: Uj Szo.
- Yacoub, Joseph. 1998. *Les minorités dans le monde: Faits et analyses*. Paris: Desclée de Brouwer.
- Zakon LXXVII iz leta 1993 o pravicah narodnih in etničnih manjšin. 7. julij 1993. Budimpešta: Nemzeti es etnikai kisebbségi hivatal.
- The Implementation of the Principles of Minority Protection concerning School System as a Condition for Membership in the European Union: the Case of Hungary, Poland and Slovakia.